

ДИПЛОМАТИЧНИЙ ПІДСТИЛЬ ЯК РІЗНОВИД ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У пропонованій статті автор здійснює спробу схарактеризувати дипломатичний підвид української мови (на матеріалі дипломатичних документів другої половини 50-х – початку 70 років XX століття). Дослідник доходить висновку, що дипломатичний підстиль як різновид офіційно-ділового стилю використовується в сфері міжнародної політики, диференціюється за усталеними критеріями виділення стилів і підстилів, має своєрідні мовно-комунікативні ознаки (визначеність мовленнєвих конструкцій, архітектонічних форм і мовних прийомів побудови тексту) і реалізується в документах різних жанрів.

Ключові слова: сфера міжнародної політики, офіційно-діловий стиль, дипломатичний підстиль, мовно-комунікативні ознаки, жанр.

Канкаш Г. Д. Дипломатический подстиль как разновидность официально-делового стиля современного украинского языка. В предлагаемой статье автор предпринимает попытку охарактеризовать дипломатический подвид украинского языка (на материале дипломатических документов второй половины 50-х – начала 70 годов XX века). Исследователь приходит к выводу о том, что дипломатический подстиль как разновидность официально-делового стиля используется в сфере международной политики, дифференцируется по определенным критериям выделения стилей и подстилей, имеет специфические коммуникативные черты (предписанность речевых конструкций, архитектурных форм и языковых приемов построения текста) и реализуется в документах различных жанров.

Ключевые слова: сфера международной политики, официально-деловой стиль, дипломатический подстиль, коммуникативные черты, жанр.

Kankash G.D. Diplomatic substyle as a kind of official-business style in the modern Ukrainian language. In the article the author attempts to characterize the diplomatic substyle of the Ukrainian language (on the material of the diplomatic documents of the twentieth century (the second half of the 50's - early 70's), since the development of the official-business style of this period was not considered in the scientific researches).

Despite the considerable number of works on the formation and development of the official-business style in the Ukrainian language, some issues concerning the substyles differentiation of the official-business style, in particular the diplomatic one, as well as the peculiarities of its implementation in the modern Ukrainian language, remain unclear. This fact emphasizes the relevance of addressing the problem that has been raised.

The purpose of the work is to analyze the state of studying the diplomatic substyle as a kind of the official-business style in modern Ukrainian language. The outlined goal involves the following tasks: to investigate the source base associated with the study of the official-business style in general and the diplomatic substyle, which is allocated within it, in particular; to determine the criteria of its identification and to clarify the main features inherent in this substyle.

The researcher delineates the concept of "substyle" and "genre" ("genre variety") and concludes that the diplomatic substyle as a kind of official-business style is used in the field of international politics, is differentiated according to established criteria of recognizing the styles and substyles, has the peculiar language and communicative traits (definition of speech constructs, architectonic forms and speech techniques of constructing the text) and is implemented in the documents of different genres.

Key words: the field of international politics, official-business style, diplomatic substyle, language and communicative traits, genre.

До проблеми висвітлення особливостей офіційно-ділового стилю й виокремлення в його межах підстилів неодноразово зверталися вітчизняні й зарубіжні мовознавці. Так, історію розвитку офіційно-ділового стилю української мови досліджували Н. Бабич, С. Бирик, Л. Гумецька, Н. Жовтобрюх, І. Марко, Н. Медвідь, М. Мозер, В. Русанівський, О. Сушко, Л. Тищенко, О. Тихоненко, Л. Ткач та ін. Нормуванню ділового мовлення присвячені розвідки таких лінгвістів, як Д. Баранник, А. Коваль, А. Корж, О. Курило, З. Мацюк, М. Павлович, М. Пилинський, І. Плотницька, А. Токарська, І. Чередниченко та ін. З-поміж зарубіжних досліджень привертають увагу праці А. Васильєвої, В. Виноградова, Т. Винокур, М. Кожині, Г. Солганик, Дж. Уре та ін. Однак дотепер залишаються нез'ясованими деякі питання диференціації підвидів офіційно-ділового стилю, зокрема дипломатичного, й особливостей його реалізації в сучасній українській мові. Це й підкреслює актуальність звернення до порушеної проблеми.

Мета нашої роботи – проаналізувати стан вивчення дипломатичного підстилю як різновиду офіційно-ділового стилю сучасної української мови. Окреслена мета передбачає виконання таких завдань: вивчити джерельну базу, пов'язану з дослідженням офіційно-ділового стилю в цілому і дипломатичного підстилю, що виділяється в його межах, зокрема; визначити критерії його виокремлення і з'ясувати основні ознаки, притаманні цьому підстилю.

У сучасних наукових дослідженнях зі стилістики офіційно-діловий стиль визначають як один із виразно об'єктивних функціональних різновидів літературної української мови, що характеризується найвищою мірою книжності й основним призначенням якого є задоволення потреб офіційного спілкування в усній і писемній формах [5: 386; 11: 259; 23: 449 та ін.].

У структурі офіційно-ділового стилю мовознавці традиційно виділяють три підстилі: законодавчий, дипломатичний, адміністративно-канцелярський (А. Коваль [7], М. Кожина [8], К. Логінова [10], Л. Мацько [11], О. Тихоненко [21] та ін.). Проте деякі дослідники пропонують виокремлювати лише два

підстилі: офіційно-документальний та офіційно-канцелярський, у яких диференціюють законодавчий і дипломатичний та адміністративно-канцелярський і побутово-діловий реєстри відповідно [19; 20; 26]. А. Загнітко у виданні «Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування» пропонує розрізняти чотири підстилі: дипломатичний, юридичний (законодавчий), канцелярсько-діловий (адміністративно-канцелярський), службового листування (промислової кореспонденції) [3: 29–32], але в більш пізній праці [5] відмовляється від такого поділу і підтримує думку більшості науковців, які обстоюють виділення законодавчого, дипломатичного, адміністративно-канцелярського підвидів у межах офіційно-ділового стилю [5: 386–387].

Однак, незважаючи на позірну з'ясованість питання, в опрацьованих роботах спостерігається певна термінологічна невизначеність. Зокрема автор розділу «Діловий стиль сучасної української мови» А. Марахова в праці «Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови» [15: 200] і автор статті «Проблема диференціації офіційно-ділового стилю української мови» О. Тихоненко [21: 143] для позначення підвиду, що реалізується в структурі офіційно-ділового стилю, паралельно (як рівнозначні) вживають терміни «підстиль» і «жанровий різновид». На нашу думку, така неточність уживання термінів неприпустима, оскільки спричиняє різночитання, адже кожне із цих понять має власну дефініцію, яка свідчить про неможливість взаємозаміни названих термінів, оскільки вони не виступають синонімами, а є виразниками наукових понять із більш широким і більш вузьким значенням відповідно. Узагальнюючи визначення жанрового різновиду, запропоновані в науковій літературі, зауважимо, що *жанр* – це історично сформований *тип тексту*, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду текстів, має відносно сталу *композиційну будову*, яка постійно розвивається та збагачується [4: 282; 18: 508]. П. Дудик відзначає, що будь-який документ, що належить до розгалуженої системи сучасних документів (резюме, наказ,

протокол, закон, указ, постанова, меморандум, конвенція та ін.), доцільно вважати окремим *жанром* офіційно-ділового мовлення [2: 69]. Такі жанри об'єднуються в групи, які, як констатує А. Загнітко, завжди інтегруються в певний функціональний стиль [4: 282]. У нашому випадку – в офіційно-діловий стиль, який застосовується в управлінській, законодавчій і дипломатичній комунікативних підсферах (адміністративно-канцелярський, законодавчий, дипломатичний підстилі), що складають сферу офіційно-ділового спілкування. Отже, тексти того чи того жанру реалізуються в тому чи тому підстилі як окремій частині функціонального стилю. Наприклад, автобіографія як документ, що стосується особового складу, використовується в управлінській сфері, де послуговуються засобами адміністративно-канцелярського підстилю, а комюніке (офіційне урядове повідомлення) як дипломатичний документ застосовується тільки в дипломатичній діяльності, задоволення комунікативних потреб якої забезпечує дипломатичний підстиль офіційно-ділового стилю.

Дипломатичний різновид офіційно-ділового стилю української мови вперше у вітчизняному мовознавстві був виділений і схарактеризований на лексичному, морфологічному й синтаксичному рівнях у праці «Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови», опублікованій у 1977 році [15: 200]. До вивчення мовних особливостей дипломатичних документів в останні десятиліття зверталися такі дослідники, як Н. Кащишин [6], З. Куньч, М. Куньч [9], О. Мацько [12 – 14], О. Пазинич [16], Н. Поліщук [17], Т. Шинкаренко [24], Р. Якимович [25] та ін.

Результати опрацювання наукової літератури з розглядуваного питання уможливили визначення таких критеріїв виокремлення дипломатичного підстилю як різновиду офіційно-ділового стилю:

- сфера застосування: дипломатія і міжнародні відносини;
- мета підстилю: виконання завдань МЗС (участь у забезпеченні національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання миру і взаємовигідної співпраці з членами міжнародного співтовариства; сприяння

забезпеченню стабільності міжнародного становища України, піднесенню її міжнародного авторитету і под.);

- учасники комунікації: міністерство закордонних справ як орган влади, уряд країни, міністри закордонних справ, посли, консули;

- вид комунікації: орган влади – орган влади, орган влади – особа, особа – особа (як представник органу влади), особа – орган влади;

- форма мовлення: переважно – письмова, але представлені зразки й усного мовлення (наприклад: виступ глави делегації на певному міжнародному зібранні);

- різновид мовлення: типовий – монолог, однак засвідчується і діалог (наприклад: офіційні переговори між главами держав);

- сукупність жанрів: наприклад, у другій половині 50-х – на початку 70 років XX століття українські дипломати для забезпечення міжнародних відносин застосовували такі жанри: виступи (під час дискусій на сесії Генеральної Асамблеї ООН), промови (під час зустрічі іноземних делегацій), довідки (про порядок створення певної міжнародної організації), звіти (про участь у відповідних міжнародних заходах), листи (звіти, повідомлення, подяки, прохання, рекомендації), плани (зустрічі і перебування закордонних делегацій), програми перебування, протоколи зустрічі, постанови, резолюції, вербальні ноти, статuti, міжнародні угоди.

Специфіка діяльності на міжнародному рівні зумовлює такі властивості дипломатичної комунікації, як ритуальність, толерантність, стриманість, некатегоричність, інституціональність, інформативність, оцінність (прихована чи неприхована), діалогічність і монологічність, що забезпечуються мовними й позамовними засобами дипломатичного підстилю.

З-поміж мовних особливостей дипломатичного різновиду офіційно-ділового стилю найбільш прикметними є такі:

- обов'язкове дотримання певних правил укладання дипломатичних документів, що мають чітку архітектонічну форму;

– неособистісний (безсуб'єктний) характер викладу: документ укладається від імені держави, уряду, установи: *Представництво Української РСР при ООН просить Генерального секретаря ООН вжити необхідних заходів для розповсюдження цього листа як офіційного документа (Із вербальної ноти Постійного представництва Української РСР при Організації Об'єднаних Націй на ім'я генерального секретаря від 06.09.1974);*

– використання лексики з високим рівнем узагальненості семантики;

– уживання етикетної лексики:

Ваша Імператорська Величність!

Шановні високі гості!

Панове!

Дозвольте мені, від імені Верховної Ради та Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки, від всього українського народу вітати вас – і в вашій особі волелюбний народ Ефіопії на гостинній землі південної перлини України – Криму (Із виступу на зустрічі);

– використання стандартних формулювань із процедурних питань:

Протокол підписали делегати 18 країн в тому числі СРСР і УРСР. Приєднались, але не підписали (за відсутністю відповідних повноважень) делегати БРСР і ЧРСР (Зі звіту В. Запорожця Міністру закордонних справ УРСР Д. З. Білоколоту від 20.11.1966);

– активне вживання міжнародної дипломатичної термінології і термінології міжнародного права: *Уряд України переконаний в тому, що тільки загальне повне роззброєння є найважливішою і вирішальною передумовою і гарантією миру (Із виступу глави делегації міністра закордонних справ УРСР Л. Х. Паламарчука в загальній дискусії на XVIII сесії Генеральної Асамблеї ООН 07.10.1963); У ході загальної дискусії на спеціальній сесії багато делегацій приділяли велику увагу згубній для країн, що розвиваються, ролі транснаціональних корпорацій (Із виступу глави делегації міністра*

закордонних справ УРСР Г. Г. Шевеля в загальній дискусії на пленарному засіданні VI спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН 23.04.1974);

– переважання іменників, прикметників, що вказує на номінативний характер стилю: *Ця Угода поширюється на зазначені нижче пограничні автодорожні мости на радянсько-польському кордоні:*

1) *стальний міст довжиною 183,5 м на річці Західний Буг, на ділянці Ягодин-Дорогуськ дороги Любомль-Хелм,*

2) *частково залізобетонний і частково стальний міст загальною довжиною 158,9 м на річці Західний Буг, на ділянці Устилуг-Зосін дороги Володимир-Волинський-Хрубешув.*

Ці мости повністю збудовані засобами і за рахунок Польської Народної Республіки і є її власністю (З угоди);

– уникнення форм наказового способу і відповідно імперативних речень; за необхідності функцію імператива виконують дієслова у формі дійсного способу: *Уряд України засуджує доктрину превентивної ядерної війни як агресивну, таку, що перебуває в непримиренній суперечності з цілями і принципами Статуту ООН, інтересами підтримання миру, і несумісну з честю та совістю людства. Українська делегація **рішує** виступає за засудження пропаганди превентивної ядерної війни Організацією Об'єднаних Націй (Із виступу глави делегації міністра закордонних справ УРСР Л. Х. Паламарчука в загальній дискусії на XVII сесії Генеральної Асамблеї ООН 26. IX. 1962);*

– уживання гнучких формулювань: ***Ми висловлюємо надію**, що Рада Безпеки ухвалить відповідне рішення згідно з рекомендацією цієї декларації і надасть йому обов'язкового характеру (Із виступу глави делегації міністра закордонних справ УРСР Г. Г. Шевеля в загальній дискусії на пленарному засіданні XXIX сесії Генеральної Асамблеї ООН 3.10.1974).*

Утілення цих ознак у тексті дипломатичного документа вказуватиме на його стандартизованість, яка, на думку М. Брандес, виступає основною

формально-мовною особливістю організації в мовленнєвих жанрах офіційно-ділового стилю і сприяє досягненню однозначності вираження змісту й забезпеченню мовної економії [1: 151].

Як засвідчує аналіз опрацьованого фактичного матеріалу, виклад у дипломатичних документах, поданих як в усній, так і в писемній формах, має здебільшого емоційно нейтральний характер, проте в текстах деяких жанрів, що використовуються в дипломатичній сфері, вживаються слова і словосполучення з вираженим емоційно-експресивним забарвленням чи оцінним значенням: *Я радий, що маю можливість від імені трудящих Української РСР сердечно вітати Вас, членів Чехословацької Урядової делегації, і в Вашій особі весь народ Чехословацької Республіки* (Із промови), що сприяє досягненню бажаного впливу на адресата. Підтвердження правомірності висловленого знаходимо в працях М. Брандес [1:154 – 158], О. Мацько [14: 302] та ін. зокрема, О. Мацько відзначає, що на фоні вираження безсуб'єктності офіційно-ділового стилю дипломатичний підстиль виокремлюється тим, що частині його мовних жанрів притаманна «емоційна експресія» і навіть образність, хоча в основному і традиційна [14: 302].

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дипломатичний підстиль як різновид офіційно-ділового стилю використовується в сфері міжнародної політики, диференціюється за усталеними критеріями виділення стилів і підстилів і має своєрідні мовно-комунікативні ознаки (визначеність мовленнєвих конструкцій, архітектонічних форм і лінгвальних прийомів побудови тексту) і реалізується в документах різних жанрів.

Логічним продовженням розпочатого дослідження вбачаємо вивчення прагматичних особливостей дипломатичного підстилю української мови другої половини 50-х – початку 70 років XX століття, оскільки цей період у розвитку офіційно-ділового стилю не піддавався розгляду в наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Брандес М. П.** Стилистика текста. Теоретический курс (на материале немецкого языка): учебник. Москва: Прогресс-Традиция, 2004. 416 с.
2. **Дудик П. С.** Стилiстика української мови: навчальний посiбник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
3. **Загнітко А. П.,** Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 480 с.
4. **Загнітко А.** Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни: у 4 т. Донецьк: ДонНУ, 2012. Т. 1. 402 с.
5. **Загнітко А.** Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни: у 4 т. Донецьк: ДонНУ, 2012. Т. 3. 426 с.
6. **Кащишин Н. Є.** Стиль текстiв дипломатичних документiв як поєднання стилiв // Науковi записки Нацiонального унiверситету «Острозька академія». Серія «Фiлологiчна». 2014. Вип. 44. С. 120 – 123.
7. **Коваль А. П.** Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1967. 349 с.
8. **Кожина М. Н.** К основам функциональной стилистики. Пермь: Издательство Пермского университета, 1968. 251 с.
9. **Куньч З.,** Куньч М. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю [Електронний ресурс] // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2014. Вип. 26. URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/.../cgiirbis_64.exe (дата звернення: 28.09.2017).
10. **Логинова К. А.** Деловая речь и ее стилистические изменения в советскую эпоху // Развитие функций стилей современного русского языка. Москва: Наука, 1968. С. 186 – 230.
11. **Мацько Л. І.,** Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови: пiдручник. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
12. **Мацько О. М.** Дипломатичний пiдстиль української мови // Наука і сучасність: збiрник наукових праць Нацiонального педагогiчного унiверситету iменi М. П. Драгоманова. Київ: IЗМН, 1998. Ч. 1. С. 194 – 200.
13. **Мацько О. М.** Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функцiонально-стилістичний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фiлол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2001. 20 с.
14. **Мацько О. М.** Проблема мовного жанру і його особливості в дипломатичних текстах // Наука і сучасність: збiрник наукових праць

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Київ: ІЗМН, 2000. Вип. 2. Ч. 2. С. 295 – 303. 15. **Мова** і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови / Відп. ред. В. М. Русанівський. Київ: Наукова думка, 1977. 237 с. 16. **Пазинич О. М.** Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2001. 20 с. 17. **Поліщук Н. М.** Українська дипломатична лексика періоду УНР: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1994. 20 с. 18. **Словник української мови**: в 11 томах. Київ: Наукова думка, 1971. Т. 2. 550 с. 19 **Солганик Г. Я.** К проблеме классификации функциональных стилей на интралингвистической основе // Основные понятия и категории лингвостилистики: межвузовский сборник научных трудов. Пермь: Пермский госуниверситет им. А. М. Горького, 1982. С. 43 – 52. 20 **Солганик Г. Я.** Стилистика текста. Москва: Наука, 2001. 252 с. 21. **Тихоненко О. В.** Проблема диференціації офіційно-ділового стилю української мови // Філологічні студії: науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2012. Вип. 7. С. 141 – 146. 22. **Тихоненко О. В.** Становлення норм офіційно-ділового стилю української мови у 20 – 30-ті рр. ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. 237 с. 23. **Українська мова**: Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с. 24. **Шинкаренко Т. І.**, Гуменюк А. Г., Ковтун О. Ю. Мова дипломатичних документів: навчальний посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 112 с. 25. **Якимович Р.** Лінгвальна характеристика української дипломатичної мови в ретроспективі [Електронний ресурс]. URL: <http://dl.franko.lviv.ua/faculty> (дата звернення: 28.09.2017). 26. **Ure J.** The Theory of Register in Language Teaching. N. Y., 1966. 36 p.

Канкаш Г.Д. Дипломатичний підстиль як різновид офіційно-ділового стилю сучасної української мови / Г.Д. Канкаш // Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2017. – Вип. 46. С.100-106.